

Тернопіль: Джура, 2008. – 424 с. 2. Неретина С.С. Слово и текст в средневековой культуре. Концептуализм Петра Абеляра / *С.С. Неретина*. – М. : Гнозис, 1994 – 216 с. 3. *Неретина С.С.* Тропы и концепты / *С.С. Неретина*. – М. : ИФ РАН, 1999. – 277 с. 4. *Неретина С.С.* Концептуализм // Новая философская энциклопедия. ИФ РАН. – М. : Мысль, 2000-2001. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iph.ras.ru/enc.htm>. 5. *Неретина С.С.* Петр Абеляр // Антология средневековой мысли. – СПб.: Изд-во Русского христианского гуманитарного института, 2001. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://krotov.info/acts/12/1/abelyar2.htm>. 6. *Радишевський Р.П.* Барокковий концептизм поезії Лазаря Барановича // Українське літературне барокко : зб. наук. пр. / Відп. ред. О.В. Мишанич. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 156–177. 7. *Скаб М.В.* Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с. 8. *Сулима В.І.* Біблійні концепти і проповідницька традиція української літератури (на прикладі концепту води) / Віра Сулима // Слово і час. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovoichas.in.ua>.

Список умовних скорочень назв джерел

Г. Наука – Галятовський І. Наука, альбо способ зложення казання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/old17/old17_04.htm.

Г. Ключ – Галятовський І. Ключь разумѣніа. Львів, 1665. – Ст.-др. ЦНБВ, Ш. Кир. 608.

Р. В. – Радивилловський А. Вѣнецъ Хсѣвъ. К., 1688. – Ст.-др. ЦНБВ, Ш. Кир. 59.

Нікітюк Т.В., асист., здобувач,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ КОНФРОНТАТИВНОГО МОВЛЕННЕВОГО ЖАНРУ ПРОКЛЬОНУ У ТУРЕЦЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті на матеріалі художнього турецького дискурсу розглядаються лексико-граматичні та прагматичні особливості реалізації мовленнєвого жанру прокльону та пропонується авторська класифікація висловлювань-прокльонів.

Ключові слова: конфронтативний жанр, висловлювання-прокльони, конфліктна ситуація.

В данной статье на материале художественного турецкого дискурса описывается конфронтативный речевой жанр проклятья. Установлено лексико-семантические и прагматические особенности высказываний-проклятий, осуществлена классификация таких видов высказываний.

Ключевые слова: конфронтативный речевой жанр, высказывания проклятия, конфликтная ситуация.

Lexical and grammatical features and pragmatic implementation of curse speech genre on the basis of artistic Turkish discourse are considered. The classification of curses expressions has been carried out.

Keywords: conflict genre of expression, curses, conflict situation.

Для сучасної лінгвістики, основними тенденціями якої є комунікативна та функціональна орієнтованість, надзвичайно актуальною є категорія мовленнєвого спілкування. Останнім часом у філології з'являється усе більше наукових праць, у яких досліджується ефективність вербальної комунікації. Науковці встановили цілу низку факторів, які впливають на ступінь успішності міжособистісної мовленнєвої діяльності. До їхнього складу входять індивідуальні особливості комунікантів, характер їх взаємовідносин, специфіка сфери спілкування, характер ситуації, цілі та завдання співрозмовників, відбір та організація мовних засобів, стилістичні та жанрові параметри висловлювання. Саме жанрові особливості висловлювання посідають провідне місце в сучасних дослідженнях мовленнєвого спілкування.

Загальноновизнаним фактом є те, що теорію мовленнєвих жанрів було висунуто та обґрунтовано російським літературознавцем М. М. Бахтіним. Ідеї М. М. Бахтіна продовжили розвивати українські, польські та російські дослідники, зокрема Н. Д. Артюнова, Ф. С. Бацевич, В. В. Богданов, Г. Вежицька, В. Є. Гольдін, В. І. Жельвіс, В. Н. Капленко, Т. В. Шмельова та ін.

У зв'язку з особливостями сучасної мовної ситуації усе частіше, увагу науковців привертають комунікативні ситуації, у яких переважає дисгармонія міжособистісного спілкування (О. В. Дерпак, М. Н. Кожина, Н. Б. Лебедева., К. Ф. Сєдов, О. П. Черняк, А. Б. Чіркун, Б. Я. Шаріфуллін та інші).

Актуальність проведеного дослідження зумовлена суттєвою роллю, яку відіграють мовленнєві жанри в організації чи дезорганізації соціальних взаємодій, зокрема й конфронтативної мовленнєвої ситуації. До кола зазначеної проблематики входить також і кофронтативний мовленнєвий жанр прокльону та його лексико-семантичні засоби реалізації.

Метою дослідження є проведення комплексного лінгвістичного опису конфронтативного мовленнєвого жанру прокльону, який ми розглядаємо з огляду на його функціонально-прагматичні та лексико-семантичні складники.

Досягнення мети зумовлює вирішення низки завдань, а саме: дати визначення поняттю конфронтативного мовленнєвого жанру прокльону; виділити та класифікувати типи мовленнєвих жанрів із загальним значенням прокльону; виділити специфічні комунікативні одиниці й мовленнєві формули, які характерні для конфронтативного мовленнєвого жанру прокльону, їх лексико-семантичні та прагматичні особливості.

Об'єктом нашого дослідження є мовленнєвий жанр прокльону, а предметом – функціонально-прагматичні та лексико-семантичні характеристики висловлювань зі значенням прокльону, які є локутивними складниками конфронтативного мовленнєвого жанру прокльону.

Новизна теми полягає в дослідженні лексико-семантичних та прагматичних особливостей конфронтативного мовленнєвого жанру прокльону в сучасному турецькому художньому дискурсі, власного авторського підходу до типологізації такого виду висловлювань (за інтенцією мовця).

Методологічною основою є функціонально-прагматичний підхід, який заснований на визнанні нерозривного зв'язку людини з мовними структурами, на основі якого, залежно від аспекту, що досліджується, використовувалися методи: описовий, контент-аналізу та дискурс-аналізу.

Мовленнєвий жанр прокльону – досить поширене явище в турецькому художньому дискурсі. Незважаючи на те, що прокльони, з точки зору мусульманської релігії, є неприпустимим та гріховним явищем, турецький соціум не цурається використовувати цей вид конфронтативного жанру для приниження, залякування свого опонента, не тільки в розмовному, а й у художньому дискурсі. Можливо, саме релігійний чинник і спричинив невелику кількість праць, присвячених дослідженню такого явища, як прокльон. Хоча, останнім часом, у турецькому мовознавстві зростає зацікавленість до

висловлювань-прокльонів. Для прикладу, можна навести працю Самі Акалина "Türk dilek sözlerinden alkışlar ve kargışlar". Проведені вченим дослідження стали підґрунтям для подальших розвідок і породили нові підходи до цієї проблеми [Кауа 1997, 116].

На думку В. С. Третьякової, представлення мовлення як реалізації певного сценарію найбільш адекватно відображає мовленнєвий жанр, який надає композиційну форму типовому висловлюванню та закріплює зміст і закономірності мовленнєвої поведінки відповідними мовленнєвими структурами [Третьякова 2004, 116]. Такою специфічною особливістю конфронтативних жанрів є виникнення непорозумінь, агресії, невдоволення одного з учасників спілкування, тобто негативної реакції на висловлювання адресанта, а також вираження негативної оцінки дій співрозмовника. Беручи до уваги характерні мовлені особливості та поведінку комунікантів, які притаманні конфронтативному мовленнєвому жанру, можемо дати визначення цьому поняттю.

Конфронтативний мовленнєвий жанр – це вербальне втілення мовних знаків (мовленнєва дія), яке спрямоване на дисконтакт комунікантів, іншими словами конфлікт. Конфлікт – це ситуація спілкування, у якій відбувається зіткнення сторін (учасників конфлікту) з приводу різних цілей, поглядів чи інтересів. Як результат, одна зі сторін виконує мовленнєві дії, спрямовані проти інтересів партнера по комунікації.

Турецький глумачний словник дає таке узагальнене визначення прокльону (beddua): "Прокльон – це побажання певній особі (групі осіб) негараздів та біди" [Türkçe sözlük 2005, 231].

Український вчений В. Жайворонок називає прокльони лайливими висловами, які виражають різкий осуд кого-небудь або чого-небудь, велике обурення кимось або чимось, ненависть до когось або чогось [Жайворонок 2006, 486].

Мовленнєвий жанр прокльону вербалізується у конфліктному мовленнєвому спілкуванні. Умовою виникнення такого спілкування є конфліктна ситуація, у якій один зі складників змінює свої кількісні чи якісні значення, що призводить до загострення стосунків між конфліктуючими сторонами. Мовленнєва конфліктна ситуація передбачає існування кількох обов'язкових елементів:

- учасників конфлікту (дві або більше сторони, що прагнуть досягнути несхожі чи прямо протилежні цілі);
- об'єкт конфлікту (конкретне явище, причина, стан справ, навколо якого розгортається суперечка);

- рушійну силу – інцидент (факт зіткнення протилежних сил).

Об'єкт мовленнєвого конфлікту та його учасники у своїй сукупності утворюють предмет конфлікту, тобто вони розглядаються як необхідні обов'язкові умови виникнення конфліктної мовленнєвої ситуації. Інцидент призводить до початку конфлікту, відіграє роль каталізатора. Мовленнєва конфліктна ситуація визначається об'єктивними обставинами, а інцидент виникає лише тоді, коли для нього створені необхідні передумови.

Наприклад: .... *'Bizim paramızla...'*

- *'Yapacaksanız adam gibi yapın!'*

- *Natussuzlar! Allah belanızı versin!'* [*Akçam 2002, 29*]

- " *...З нашими грошима...* "

- *Якщо ви щось робите, то робіть це по-людському!*

- *Негідники! Нехай Аллах пошле вам біду!*

Як бачимо з поданого вище фрагменту, для втілення конфронтативного мовленнєвого жанру прокльону була створена відповідна конфліктна ситуація, у якій один із співрозмовників, через своє невдоволення комунікативними діями свого опонента, переживає внутрішнє напруження, можна навіть сказати стрес. Намагаючись зняти з себе це напруження, залякує співрозмовника, використовуючи мовленнєвий жанр прокльону.

Проаналізувавши подану вище конфліктну ситуацію, у якій втілюється висловлювання-прокльон, можемо чітко сформулювати визначення цього виду конфронтативного мовленнєвого жанру.

Конфронтативний мовленнєвий жанр прокльону – це певні типи висловлювань, у яких реалізується психологічна агресія одного зі співрозмовників на відповідні дії його опонента та мають на меті нанести шкоду здоров'ю, накликати нещастя та навіть смерть живої людини, а також знищити або пошкодити матеріальні цінності співрозмовника.

Турецькі мовознавці типологізували прокльони з урахуванням семантичного навантаження такого типу висловлювань. Наприклад, Ерман Артун, взявши за основу семантичний аспект, поділив висловлювання-прокльони на такі групи: 1) побажання бідноти, безгрошів'я та банкрутства певної особи, 2) побажання морального невдоволення та смутку, 3) побажання смерті, 4) побажання різних хвороб, 5) побажання злого року, 6) побажання нещастя [Artun 1999, 113–115].

У нашій роботі, класифікуючи конфронтативний мовленнєвий жанр прокльону, перш за все, ми враховуємо інтенції мовця, тобто на кого або на що спрямовує свої побажання зла адресант. Враховуючи

цей аспект, конфронтативний мовленнєвий жанр прокльону можемо поділити на такі групи: 1) прямі висловлювання-прокльону; 2) непрямі висловлювання-прокльону.

У першому типі висловлювань-прокльонів втілюються побажання адресантом зла, спрямовані безпосередньо на адресата. *Наприклад: Ayağın kırılsın! [Yaşar Kemal 1959, 410]* (букв. Нехай твоя нога буде зламана!) – *Щоб ти ногу зламав! Dilin tutulsun! [Yaşar Kemal 1959, 403]* (букв. Щоб твій язик відсох!) – *Щоб твоїй язик відсох! Yüzün gülmessin! [Kemal 2007, 319]* (букв. Нехай твоє обличчя не посміхається!) – *Щоб ти постійно був сумним! Gözün kör olsun! [Kemal 2007, 11]* (Нехай твої очі осліпнуть!) – *Щоб ти осліп; Gözlerin oyula! [Kemal 2007, 29]* (Нехай твої очі будуть виколоті!) – *Щоб тобі виколили очі!*

Другий тип висловлювань-прокльонів направлений на заподіяння шкоди майну адресата. *Наприклад: Ocağın batsın! [İzgi 2009, 42]* (букв. Нехай твоє вогнище згасне!) – *Щоб твоя дівка стала порожньою! ; Daima tersine gitsin işlerin! [İzgi 2008, 42]* (букв. Нехай твоя робота постійно йде шкереберть!) – *Щоб у тебе не ладилась робота! Bahçede fidan bitsin! [İzgi 2009, 150]* (букв. Нехай у твоєму городі всі саджанці пропадуть!) – *А щоб у твоєму саду нічого не росло! Allah arabanı kahretsin! [Kemal 2007, 52]* – О Аллах, зроби так, щоб його машина постійно ламалась! *Allah sana mal vermesin mülk vermesin! [Kemal 2007, 111]* – Нехай Аллах не подарує тобі багатство!

Найбільш розповсюдженим типом висловлювань-прокльонів у турецькому художньому дискурсі є ті висловлювання, у яких фігурує ім'я Аллаха. Це можна пояснити насамперед тим, що мусульманська релігія має великий вплив на турецьке суспільство. Турки з великою пошаною ставляться до імені Аллаха та дуже бояться його гніву. Таким чином, використовуючи ім'я Аллаха у прокльонах, адресант намагається ще більше залякати свого співрозмовника та примусити вчинити так, як вигідно саме йому.

Наприклад: 'Allah belanızı versin!' [Akçam 2002, 92] – Нехай Аллах пошле вам біду!; *Allah kahretsin! [Akçam 2002, 93]* – Нехай накаже тебе Аллах! *Allah size dert vere derman vermeye! [Akçam 2002, 92]* – Нехай Аллах пошле вам тільки горе і ніколи не посилає прощення! *Kör etsin Allah iki gözünü! [Akçam 2002, 104]* – Нехай тобі Аллах пошле сліпоту на твої очі!

Для того, щоб виконати повний прагматичний аналіз комунікативної ситуації, у якій втілюється конфронтативний мовленнєвий жанр прокльону, ми взяли за основу "паспорт"

мовленнєвих жанрів, який був запропонований російською дослідницею Т. Шмельовою. До основи цього паспорту увійшли такі параметри дослідження мовленнєвих жанрів: комунікативна мета, концепція автора(адресанта), концепція адресата, подійний зміст, чинник комунікативного минулого, чинник комунікативного майбутнього, параметри мовного втілення [Шмельова 1995, 92–96].

Комунікативною метою мовця, яка втілюється у конфронтативному мовленнєвому жанрі прокльону є: бажання змінити самопочуття адресата, примусити його відчувати сором, незграбність, провину, страх за своє здоров'я або за здоров'я своїх близьких, добробут тощо.

Концепція адресата. Зважаючи на різномірну комунікативну природу мовленнєвих одиниць, які охоплюють жанр прокльону, не є дивною варіативність концепції адресанта. Отже, це може бути особа з вищим, нижчим або рівним комунікативним статусом, яка втратила або може втратити контроль над комунікативною ситуацією. З певних причин мовець агресивно налаштований проти свого співрозмовника або третьої особи. Наприклад: – *Allah belasını versin öyle kaçınanının... Ölüyorum desem, bir yudum su veremez!* [Kemal 2001, 74] – *Нехай Аллах пошле біду на голову такій теці. Навіть якщо я буду помирати, вона не дасть мені і ковтка води!*

Концепція адресата. Адресат – людина, яка має вищий або нижчий соціальний статус ніж адресант, є неавторитетною, молодшою за віком, менш досвідченою або особою, яка з певних причин викликає у адресанта гнів. Адресат не зацікавлений виконувати прохання (накази) адресанта, а інколи не має на це повноважень.

Подійний зміст. Майбутні вчинки варіюються залежно від поставлених мовцем завдань.

Чинник комунікативного минулого. Мовленнєвий жанр прокльону належить до реактивних, оскільки у більшості випадків виступає як реакція на репліку співрозмовника.

Чинник комунікативного майбутнього. Прокльон не передбачає обов'язкової реакції адресата. Але у випадку наявності такої реакції вона, як правило, виявляється в таких мовленнєвих жанрах:

- Незадоволення, обурення висловлюванням адресанта:
  - *Allah kahretsin seni!!*
  - *Ne diyorsun, terbiyesiz?*
  - *Нехай Аллах накаже тебе!*
  - *Що ти таке кажеш? Невихований.* [Kemal 2001, 53]

• Згода з висловлюванням адресанта (у випадку, якщо мовленнєвий жанр прокльону направлений на третю особу):

– *Böylelerine Allah kel virsin de turnak virmesin...*

– *Doğru [Kemal 2001, 40]*. – *Нехай Аллах спотворить таких, як вони...*

– *Справедливо.*

Параметри мовного втілення. Зважаючи на конфронтативний характер висловлювань-прокльонів, мовець добирає такі мовні засоби, які б підкреслювали його бажання. Зокрема, універсальним засобом у турецькій мові є наказовий спосіб дієслів. Наприклад: *Allah kahretsin!* [Ақсам 2002, 104] – *Нехай Аллах покарає!* Окрім того, досить часто використовується й бажальний спосіб дієслів. Наприклад: *Allah size dert vere derman vermeye!* [Ақсам 2002, 92] – *Нехай Аллах пошле вам тільки горе і ніколи не посилає прощення!*

До лексико-семантичного складу висловлювань-прокльонів належать лексичні одиниці зі значенням "злочиливості" та понятійним змістом зловорожості. У таких типах висловлювань, зазвичай, використовуються дієслова, які несуть у собі негативний фізичний вплив на адресата або небажаний для його фізичного стану.

Отже, прокльони є самостійним типом висловлювання у складі конфронтативного мовленнєвого жанру. У них втілюються негативні інтенції мовця, спрямовані на залякування свого співрозмовника.

Висловлювання-прокльони як невід'ємна частина турецької національної культури є актуальним предметом подальшого вивчення. Ми вбачаємо перспективу майбутніх розвідок у проведенні порівняльного дослідження висловлювань-прокльонів турецької та української мов, а також в їх етимологічному дослідженні.

1. *Жайворонок В.* Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с. 2. *Третьякова В. С.* Речевой конфликт и аспекты его изучения [Електронний ресурс] / В. С. Третьякова // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2004. С. 112–120.– Режим доступу до статті: <http://gendocs.ru/v27388/> 3. *Шмелева Т.В.* Модель речевого жанра // Жанры речи. – Саратов, 1997. – С. 88–99. 4. *Aқсам Alper Doktor civanım/ Alper Aқсам.* Ankara: Güldekeni yayınları, 2002. – 152 s. 5. *Artun Erman Günümüz Adana Aşıklık Geleneğinde Alkış Kargış (Kara Alkış)* [Електронний ресурс] / Erman Artun// Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana, 1999 – S. 111-122. – Режим доступу до статті: <http://turkoloji.cu.edu.tr> 6. *İzğü Muzaffer Zıkkımın kökü*

/ Muzaffer İzgü. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2008. – 296 s. 7. İzgü Muzaffer Hamdolsun açız / Muzaffer İzgü. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009. – 212 s. 8. Kaya Doğan Dualar ve beddualar/ Doğan Kaya // Türklük bilimi araştırmaları. Sivas: Dilek matbaası, 1997. – S. 99 – 121. 9. Kemal Yaşar Karıncanın su içtiği Yaşar Kemal / İstanbul: YKY, 1959. – 508 s. 10. Kemal Orhan Cemile / Orhan Kemal. İstanbul: Yayılacak Matbaası, 2001. – 160 s. 11. Kemal Orhan Gurbet kuşları / Orhan Kemal. İstanbul: Everest, 2007. – 372 s. 12. Türkçe sözlük / Mehmet Ali Ağakay. Ankara: TDK, 2005. – 2248 s.

Нікіфорова Є.Ю., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІТЬ "ТРОЛЬ" В АНГЛОМОВНІЙ ФОРУМНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Статтю присвячено лінгвістичному дослідженню мовної особистості "Троль" у віртуальному просторі. У роботі розглянуті основні риси віртуальної особистості "Троль" та проаналізовано конфліктні комунікативні стратегії та тактики.

Ключові слова: *віртуальна мовна особистість, вербальний конфлікт, комунікативні стратегії та тактики.*

Статья посвящена лингвистическому исследованию языковой личности "Троль" в виртуальном пространстве. В работе рассмотрены основные черты виртуальной личности "Троль" и проанализированы конфликтные коммуникативные стратегии и тактики.

Ключевые слова: *виртуальная языковая личность, вербальный конфликт, коммуникативные стратегии и тактики.*

The paper is devoted to the linguistic study of language personality "Troll" in virtual communication. The work aims to investigate virtual personality "Troll" and analyze communicative strategies and tactics.

Key words: *virtual language personality, verbal conflict, communicative strategies and tactics*

На початковому етапі розвитку інформаційних технологій вважалось, що комп'ютери обмежують свободу та руйнують життєві цінності. Але вже в 1970-х роках комп'ютери перетворились на засіб самовираження та духовного звільнення. Персональні комп'ютери називали новим ЛСД, що підтверджувало злиття психоделії та